

Állományvédelem jövő időben

Míg a könyvtári és levéltári tudomány egyik területeként a rögzített információ megőrzése és a tudás továbbadása egyik generációtól a másikhoz, régi kulturális tevékenység, az állományvédelem kora még csak néhány évtized. Elsődlegesen mint az egyes darabok javítása és restaurálása kezdődött, aminek eredeti szakmai hagyományai és fizikai technikái nagyrészt a múzeumi világból származtak. Az egyedi darabok – amelyeknek mint műtárgyaknak különleges értéket tulajdonítottak – javításának és restaurálásának ezen világában a könyvtári állományvédelem a műtárgy fontosságához hozzáadta a tárgy archivális értékének, mint a történetiség bizonyítékának jelentőségét is. Nagyon rövid idő alatt az állományvédelem a könyvtár legértékesebb vagyona, a gyűjteményei igazgatásának meghatározóan fontos részévé fejlődött. Ellentmondásos módon, mint az öregedés káros hatásai csökkentésének szentelt tevékenység, a könyvtári és levéltári szakmának az egyik leginkább előrettekintő területe lett hamarosan az állományvédelem, éppúgy, mint a számítógéppalkalmazások.

Bármely állományvédelmi programnak az a célja, hogy hosszú időre biztosítsa a gyors hozzáférést egy intézmény információforrásaihoz. Ahogy ezek a források nőnek és változnak, úgy változik az irányításukhoz szükséges szakértelem is. Mivel mind a növekedés, mind a használat mértéke a legtöbb könyvtári és levéltári gyűjteményben adott, bármilyen mai állományvédelmi stratégia elsődleges jellemzője az kell, hogy legyen, hogy gyorsan alkalmazkodjék az ismeretlenhez; ez különös kihívás egy olyan szakma számára, amelyik sokakat vonzott magához a legjobbak közül, a múlt és annak tárgyai iránti érdeklődésük révén. Bízva azon képességükben, amellyel visszamenőleg meg tudják állapítani, hogy az idő, a használat és a nem megfelelő környezeti körülmények hogyan játszottak közre abban, hogy egyes információforrások jelenleg nem használhatók, az állományvédelmi szakembereket mostanában gyakran felkéri, hogy előre is gondolkodjanak azon, mit fog az idő tenni a 20. század rendkívül sérülékeny anyagaival, mint a nitrát és az acetát film, a 78-as és a mikrobarázdás hanglemezek, a Betamax és a VHS videoszalagok és, természetesen, a még mulandóbb számítógépes fájlok, amelyeket olyan formátumokban hoznak létre, amelyek 24 hónap (két év) múlva már elavulhatnak. Hogyan segíthetjük a felkészülést a mai képzéssel egy hosszú távú életpályára egy ilyen drámaian és folyamatosan változó szakmában? Hogyan segíthetjük a jövő állományvédelmi szakembereinek felkészítését egy teljességgel megjósolhatatlan jövőre?

Az egyik akadály, amit a következő század állományvédelmi szakembereinek sikeresen kell átugraniuk, ha azt akarjuk, hogy a talpukra érkezzenek, fogalmi természetű. A hagyományos javítási és restaurálási feladatok mellett, az állományvédelmi könyvtárosoknak és irányítóknak egyre inkább az egyes veszélyeztetett darabok mögé kell nézniük, és valójában a tényleges tárgyak mögé, az információhoz, amit a sérülékeny anyag, mint pl. a mágnesszalag tárol, vagy amit egyáltalán nem is anyag tárol, hanem mint szétszóródott adatdarabkák (bitek) léteznek a számítógép tárolójában. Az alatt a rövid idő alatt, amióta az állományvédelem és a restaurálás mint külön szervezeti egység létezik a legtöbb tudományos könyvtárban, a szakemberek hatalmas mértékű előrehaladást értek el a könyvtár fő vagyona, a gyűjtemények gondozásában és

biztonságos őrzésében, azáltal, hogy a gyűjtemény megővésére és megelőző védelmére koncentráltak. Az állományvédelmi irányítók megfogalmazták és működésbe hozták globális stratégiákat a gyűjtemények hosszú távú hozzáférhetőségének biztosítására. A gyűjtemény-gondozó programok, kötetési szolgáltatások, a más hordozóra való átvitel állományvédelmi célból, a savas papír semlegesítése, a környezeti körülmények javítása, a dolgozók és az olvasók, kutatók oktatása az állományegységek helyes használatára, a biztonsági célú mágnescsikozás, az elemi csapásra és az azt követő helyreállításra való felkészülés tervezése – ezek fő elemei minden alapvetően teljes körű állományvédelmi programnak, és ezek igazán jelentékeny számban vannak már jelen a tudományos könyvtárakban (az USA-ban – a ford. megjegyzése).

De ahogy az információ létrejöttének és rögzítésének új eszközei századunk végén szaporodnak, a nagy gyűjtemények könyvtárosai olyan, egyre nehezebb kérdésekkel találják magukat szemben, mint pl. hogy mennyi információt kell megőrizni, és hogy mi a legjobb módja annak, hogy biztosítsák a gyors hozzáférést minden rögzített információrészlethez, amely több évszázadig fenn fog maradni. Azok a készségek és az ítélőképesség, amely kifejlődött az állományvédelmi szakemberekben – a képesség, hogy feltárják egy tárgy eredeti formáját, és létrehozójának szándékát, hogy meghosszabbítsák a tárgy életét, vagy, hogy a tárgyat úgy állítsák helyre, hogy létrehozásának idejében volt állapotához a lehető legközelebb kerüljön – pontosan ugyanazok a képességegyüttesek, mint amelyekre a jövőben szükség lesz, jóllehet egy radikálisan más összefüggésben.

Éppen úgy, ahogy a könyvrestaurátoroknak pályájuk során a lehető legtöbbet meg kell ismerniük arról, hogy a könyveket hogyan készítették és használták („fogyasztották”) az évszázadok során, és ahogy a filmarchiválóknak a lehető legtöbbet meg kell tudniuk a filmek eredeti előállításáról és bemutatásáról, ugyanúgy mesteri fokon kell a jelen és a jövő állományvédelmi szakembereinek a digitális információ létrehozatalát és terjesztését ismerniük. A tökéletes állományvédelmi osztály személyi összetétele a jövőben tükrözni fogja a könyvtári állományok hibrid jellegét, amennyiben a munkatársak rendelkezni fognak az információhordozók minden változatának kezeléséhez szükséges szakértelemmel, vagy tudni fogják, hogyan érhető el ez a szakértelem. Ez azt jelenti, hogy mind az egyes hordozók terén jártas szakembereket – mint pl. mozgófilm- és hangfelvétel-archívumok kezelőit vagy könyvrestaurátorokat – mind a rugalmas munkatársi csoporttal és a változó technológiákkal végzett munka irányítására képes szakembereket képeznünk kell. Idővel ez szükség-szerűen a könyvtári és levéltári állományvédelmi közösségek közeledéséhez fog vezetni, mivel egyre több könyvtárnál lesz mindennapos dolog a nem-nyomtatott anyagok őrzése, és az audiovizuális állományegységek annyira mindenhol jelenlevők lesznek, hogy már nem lesz értelme úgy beszélni róluk, mint „különgyűjtemények” anyagáról.

Fogalmi szempontból azonban fontosabb az állományvédelmi szakemberekkel szemben felmerülő azon igény, hogy kifejlésszék annak a környezeti összefüggésnek (kontextusnak) a pontos megértését, amelyben a tárgyhöz nem kötött információt használnak. Így lehet minden lényeges, az értelmes visszakereséshez szükséges adat rögzítését biztosítani. Amikor minden adatot 0-ák és 1-esek formájában rögzítettek, valójában nem létezik semmiféle tárgy, a visszakeresés elvégzésén kívül. A hozzáférés igénye hozza létre a „tárgyat”, vagyis a visszakeresés kiváltja azt, hogy a 0-ák és 1-esek átmenetileg kapcsolódnak újra össze egy értelmes számsorrá, amit a szoftver és a hardver képes dekódolni. Egy művészi kiállítás digitális katalógusa, a digitális

képregény-füzetek vagy a digitális pornográfia mind ugyanúgy jelenik meg, és a raktározás során betű szerint nem különböztethetők meg egymástól, nem úgy, mint, mondjuk, egy könyv egy polcon.

Az, amit hagyományosan állományvédelmen és a szövegekhez való hozzáférésen értünk (ez az értelmezés is azonban még csak néhány évtizedes) nem érvényes a rögzítés és visszakeresés ezen új formájára. Az időnek és az átmenetiségnek új szerepe lesz ebben a világban, és a könyvtárakban és levéltárakban kevesen vannak olyanok, akik jobban fel lennének készülve arra, hogy alkotó módon és hatékonyan gondolkodjanak azon, amit ez jelent, mint az állományvédelmi szakemberek, akiknek a munkája az, hogy biztosítsák a folyamatosságot és a teljességet az időben és az idő ellenében.

Az állományvédelem mind ez ideig kicsi, de nagy befogadó képeségű szakma, amely meglehetősen sokféle információhordozó szakembereit foglalja magában, amely hordozók, növekvő mértékben, szerteágazó információkat tartalmaznak. A jövő idő kihívása az állományvédelmi szakma számára annak folytatása, hogy a tárgy mögé nézzen, a hordozóra, és a hordozó mögé, a létrehozóra és a felhasználóra, és hogy vállalja a felelősséget a rögzített információ minden formájának hosszú időre való megőrzéséért, hogy biztosítani lehessen a folyamatos hozzáférést. A könyvtári és levéltári irányítás számára az a kihívás, hogy megértsék intézményük vagyónak (a gyűjteményeknek) változó jellegét, és hogy biztosítsák a megfelelő képzést és támogatást a munkatársaknak, akik ennek a vagyonnak a fennmaradásáért felelősek. Ez azt jelenti, hogy konzultáltak az állományvédelmi szakemberekkel mielőtt, például, olyan állományi anyagokat gyarapítanak, amelyek a hosszú távú megőrzésre és visszakereshetőségre hatással vannak, vagy mielőtt kiválasztanak és használnak digitalizálásra szánt gyűjteményeket. Azt is jelenti, hogy az állományvédelmi szempontokat az intézmény egész információs infrastruktúrájában integrálják a számítógép hardver és szoftver kiválasztásába. És, mindennek fölött, jelenti, hogy biztosítják azt, hogy a vagyon (a gyűjtemények) fennmaradását irányítóknak ez a csoportja megkapja a továbbképzés lehetőségét, beleértve a szakmai konferenciákon való részvételt is, ami fontos ahhoz, hogy a változó technológiákkal és alkalmazásokkal lépést lehessen tartani.

Tekintettel az anyagi értékre, amit az információforrások jelentenek a könyvtárakban és a levéltárakban, és arra a kritikus szerepre, amit az állományvédelmi szakemberek játszanak abban, hogy biztosítsák azok folyamatos erejét és eredményes működését, ennél kevesebbet tenni azt jelentené, hogy ezeket a vagyonokat elfogadhatatlan kockázatnak teszik ki.

(Preservation in the Future Tense). CLIR (Council on Library and Information Resources) issues. 3. szám. 1998. május–június. 1. és 6. old.

Aby Smith
(fordította: Kastaly Beatrix)

Szakember vagy értelmiségi?

(Esettanulmány)

Az elmúlt évtizedekben több országos reprezentatív felmérést készítettek hazánkban, melyek társadalmunk olvasási és könyvtárhasználati szokásait vizsgálta.

Ezeknek az olvasásszociológia tárgykörébe tartozó kutatásoknak egyik célkitűzése megadni az összefüggéseket a különböző társadalmi tényezők és az egyének olvasáskultúrájának kialakulása között. Jóllehet e kérdéskör megválaszolása olyan rendkívül összetett feladat, amire vonatkozó teljes és általános érvényű megfogalmazást talán sohasem kaphatunk, mégis e felmérések egyértelműen rá tudtak mutatni olyan társadalmi-demográfiai tényezőkre, amik kétségtelenül ott vannak az olvasási szokások kialakulásának okai között.

Így az öt kiemelt tényező; a nemi hovatartozás, az életkor, az iskolai végzettség, a lakóhely nagysága, de annak a különböző tájegységbe tartozó volta is mind-mind jelentősen differenciálják az olvasás mennyiségi mutatóit.

Másrészt azonban e felmérések azt is vizsgálják, hogy a különböző olvasási szokások milyen hatással vannak a bennünk lakozó értékvilág kialakulására. Ez utóbbi kérdés megválaszolása nyilván sokkal nehezebb, mégis rendkívül fontos, hiszen pont az itt kapott eredmények szolgálhatnak megerősítésként azok számára, akik az olvasás minél szélesebb körű elterjedésétől életünk jobbá és szebbé tételét várják, valamint e kérdés megválaszolása által válhat egy ilyen felmérés tükörré és mindannyiunkat figyelmeztető jellé, éreztetve velünk az olvasás fontosságát.

Természetesen a kutatás ilyen mélységeiben már nem csupán az olvasmányok mennyiségi mutatóit, hanem azok minőségi voltát is figyelembe kell vennünk.

Miért? Mi az a nélkülözhetetlen, amit a könyvek lapjai rejtenek?

Történelmünkön figyelmesen végigtekintve meg kell lássuk életünknek azt a logikailag sohasem utolérhető, ám valóban elengedhetetlen összetevőjét, amit sokszor csak egy fogalommal jelölve úgy fejezünk ki, hogy *emberi tényező*. Ennek figyelembe vétele nélkülözhetetlen egy társadalom belső egyensúlyának és fejlődésének megtartása érdekében.

Feltevésem szerint az irodalmilag is értékes alkotásokat tartalmazó könyvek, amik e tekintetben még mindig magasan megelőzik a napjainkban oly nagyütemben fejlődő különböző híradás-technikai eszközök közvetítő szerepét, olyan felismeréseket őriznek, amelyek nagymértékben segítenek bennünket helyes belső értékvilágunk megteremtésében, kialakítva bennünk az előbb említett emberi tényezők helyes arányát.

Bár el kell fogadjam azt is, hogy e könyvek olvasása kétségtelenül nem az egyetlen forrás, ahonnan értékrendszerünk táplálkozhat, ám ennek hiánya mégis komoly aggodalmakat fogalmaz meg bennem: Vajon az, akinek az igényessége nem látja meg a

lehetőséget egy a talán legkönnyebben hozzáférhető forrásban, megkeresi-e azt másban?*

Vizsgálódásaimat a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatóinak körében végeztem. Ők a korábban említett felmérések szerint, a legszerencsésebb társadalmi-demográfiai tényezők között élnek ahhoz, hogy magukat az olvasáskultúra ún. elitcsapatának tagjai közt tudhassák: Életkoruk 18–25 év, egyetemi tanulmányokat végeznek, Budapesten, de legalábbis valamely magyarországi nagyvárosban laknak, stb., s így ők korábban mindig egyetlen kategóriában szerepeltek. Én azonban az egyetemen belül fellelhető különbségeket is keresem, így három különböző tanszék hallgatóit kérdeztem meg, hogy árnyalhassam az eddig egy kategóriában szereplő értelmiségieket.

Továbbiakban tehát arra keresem a választ, hogy a hallgatók fent említett kiváltságos helyzete párosul-e kiváltságos igényességgel is, vagy szellemi erőfeszítéseik megmaradhatnak csupán a szűk tanulmányi és szakmai kérdések megoldásánál, ami esetén féltő, hogy ez előreláthatólag későbbi munkájukra is pecsétet tesz.

Dolgozatom egy esettanulmány, így a szociográfia szigorú szabályainak nem fel-elhet meg, mégis megfogalmazhat néhány markánsabban kirajzolódó tendenciát, megvilágíthat olyan, a tanszékek közötti különbségeket, amiket eddig még nem fogalmaztak meg. Az, hogy minden egyes kérdőívet személyesen töltöttem ki a megkérdezett hallgatókkal, nagyban korlátozta a minta nagyságát (45 fő, 15 építész-, 15 villamos- és 15 közlekedésmérnök hallgató), de ez remélem, a hitelességére sokkal nagyobb garanciát is jelentett.

Az itt megfogalmazott gondolatokat mindenképpen érdemes összevetni az OSZK KMK Olvasószolgálati Kutató Osztály által elvégzett felméréssel, mely szintén az egyetemisták olvasási szokásait vizsgálta, mert látva az egybehangzó adatokat és következtetéseket, megerősítést kaphatunk arra, hogy már ilyen kis minta is lehet érzékeny mutató.

A hallgatók különböző rétegei az olvasás mennyiségének tükrében

Amint arra a bevezetőben is utaltam, érdeklődésem középpontjában a diákoknak ama olvasmányai vannak, amelyek nem kötődnek szorosan a szakmai képzésükhöz. Így különbséget tettem a sajtótermékek és a könyvek olvasására vonatkozó kérdések között. Míg az általuk olvasott összes sajtótermék felsorolását kértem, a könyvek esetében már csak a szakmájuk tárgykörén kívül eső olvasmányokat jegyeztem fel. (E szempontot figyelmünk előtt tartva, kezdjük el vizsgálódásainkat.)

A sajtótermékek olvasása

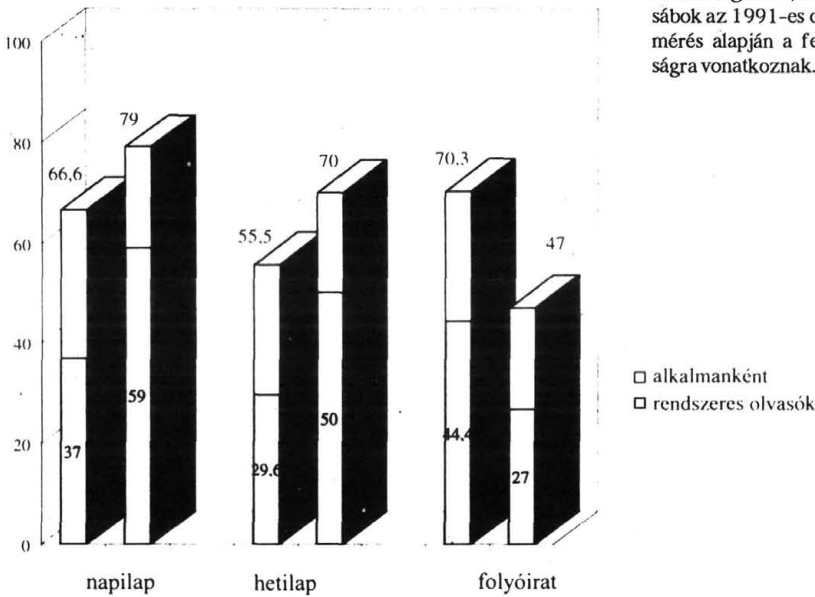
A korábbi országos felmérések tapasztalatának megfelelően, a BME hallgatói is a sajtótermékek olvasását részesítik előnyben a könyvekhez képest, ezért először ismerkedjünk meg az ide vonatkozó adatokkal.

---

* Köszönetet mondok Nagy Attilának, az OSZK osztályvezetőjének, a dolgozat elkészítése során adott buzdításáért és segítségéért.

	Az olvasók aránya	A rendszeresen olvasók aránya
napilap	66,6%	37,0%
hetilap	55,5%	29,6%
folyóirat	70,3%	44,4%

Ezeket a mutatókat összehasonlítva a korábbi országos felmérések eredményeivel, azt kell lássuk, hogy az egyetemisták érdeklődése a napi- és hetilapok terén, az öt évvel ezelőtti országos átlaghoz képest is alulmarad. (ld. 1. sz. ábra)

Milyen gondolatok fogalmazódhatnak meg bennünk ezek ismeretében?

Egyfelől felfedezhetjük a számok mögött annak a tendenciának a továbbfejlődését, ami az elmúlt évtizedek kimutatásaiból érződik. (Az 1991-es felmérések ui. arról tanúskodnak, hogy a lakosság napi- és hetilapok utáni érdeklődése a korábbi évtizedekhez képest jelentősen visszaesett.)

Másfelől pedig gondoljuk meg: Öt évvel ezelőtt az általam kérdezettek még nem vagy csak éppen hogy nagykorúnak nevezhették magukat. A politikai és az ezzel kapcsolatos újságok iránti érdeklődésük viszont pontosan ebben a korban kezdődhetett el kifermálódni, akkor, amikor szüleiktől az ez irányú érdeklődés csökkenését látták.

A továbbra is erősen politikai érdekeket szolgáló „szabad sajtó” iránt növekvő bizalmatlanság mellett, azonban talán sokkal valószínűsíthetőbb az a nézet, hogy az elmúlt évtizedben olyan robbanásszerű növekvésnek indultak a legkülönbözőbb kellemes, kényelmes és mindenekelőtt könnyen elérhető szórakozási és szabadidő kitöltési lehetőségek, hogy – engedve a színvonaltalanság erős csábításának – az emberek egyre rohanó életükbe inkább csak ezeket találják beleférhetőnek.

A folyóiratokra vonatkozó adatok azonban már bátorítóan magasak, sőt érdekes módon a lakosság sajtóolvasási szokásaitól eltérően az egyetemisták ezt részesítik előnyben a többi sajtótípussal szemben.

Mielőtt azonban még messzemenő következtetéseket vonnánk le ezekből a számokból, várjuk meg a következő fejezetben leírt, az olvasmányok tartalmára vonatkozó kérdésekre adott válaszokat.

Könyvek olvasása

A kérdőívek összegzésekor feltűnt némi ellentmondásosság a könyvek olvasására vonatkozó válaszokban, ezért két különböző kérdés, ill. megfontolás alapján két különböző táblázatot is készítettem.

Az első (ld. 2. sz. táblázat) annak az 1964-es Mándi-féle vizsgálatnak a kérdése alapján készült, ami négy különböző fokozatot állapít meg a könyvolvasás gyakoriságának kimutatására. (A kérdés így szólt: „*Elfoglaltságai mellett – a tankönyveken kívül – hozzájút-e könyvek olvasásához? Ha igen, milyen gyakran?*”)

2. számú táblázat

E szerint a hallgatók közül:

rendszeresen olvas (havonta legalább 1 könyvet)	48%
időnként olvas (negyedévenként legalább 1 könyvet)	33%
Nagyon ritkán olvas (évente legalább 1 könyvet)	15%
nem olvas könyvet	4%

Ezeket az adatokat a korábbi felmérések szellemében és a velük való összehasonlítás érdekében mindenképpen el is fogadhatjuk. Azonban e fent említett adatok feltétlen hitelessége megkérdőjeleződött bennem, amikor többen azok közül, akik magukat a rendszeresen olvasók közé sorolták, (azaz állításuk szerint az elmúlt fél évben legalább 6-8 könyvet elolvastak) – még az emberi feledékenység figyelembe vétele mellett is – arra a kérdésemre, hogy „Fel tudná sorolni azokat a könyveket amiket az elmúlt 6 hónapban olvasott, vagy amit éppen most olvas?” még hosszabb gondolkodás után is csak kettő esetleg három könyvet tudott megemlíteni. Vagy pedig azok, akik erre az időszakra nézve egyetlen könyv elolvasásáról sem tudtak tanúskodni, biztos, hogy az ezt megelőző fél évben olvastak azért valamit? Nem lehetséges az, hogy vannak, akik már csak az emlékeikben vagy vágyaikban tartoznak az olvasók egyre szűkülő táborába?

E lehet kicsit rosszindulatú megközelítés alapján, figyelembe véve tehát, hogy hány általuk olvasott könyvet tudtak megemlíteni a vizsgált időszakban, a következő öt kategóriát tudtam felállítani.

Sokat olvas (kb. havonta 2 könyvet)	7%
Rendszeresen olvas (kb. havonta 1 könyvet)	11%
Időnként olvas (kb. 2 havonta 1 könyvet)	63%
Nagyon ritkán olvas (évente 1 max. 2 könyvet)	11%
Nem olvas	7%

Ez utóbbi táblázatba kétségkívül belekeveredik egy kis szubjektívítés is, mégis annak ellenére, hogy az olvasás mennyiségi mutatóit csökkenti, és nagyobb mértékben általánosít is (ld. 63%), talán jobban érzékelteti a valós helyzetet.

A nők és férfiak, valamint a kezdő és végző diákok olvasási szokásai között, talán a megkérdezettek e tekintetben csekély száma miatt, nem tudtam határozott különbséget tenni. Ezt a szempontot így a továbbiakban sem vizsgálom.

Olvasmányok

Ebben a fejezetben kevesebb kommentárral inkább táblázatok segítségével próbálom bemutatni, hogy milyen tartalmú könyvek állnak a hallgatók érdeklődésének középpontjában. Az ismert újságok és szerzők sokszor magukért beszélnek.

Sajtótermékek

A napilapok közül a legolvasottabbaktól kezdve a következő sorrendet állíthatjuk fel:

4. számú táblázat

1.	Népszabadság	6.	Új Magyarország
2.	Magyar Nemzet	7.	Kurír
3.	Nemzeti Sport	8.	Esti Hírlap
4.	Mai Nap	9.	Népszava
5.	Magyar Hírlap		

A hetilapok közül:

5. számú táblázat

1.	HVG	5.	Magyar Fórum
2.	Nők Lapja	6.	Reform
3.	168 óra	7.	Füles
4.	Magyar Narancs		

Mint láthatjuk a hetilapok között is többségben vannak a politikai, gazdasági tárgyak. Érdekességnek megemlíthetem, hogy a Nők Lapja olvasását éppen nem a nők, hanem a férfiak említették.

A folyóiratok között sok a hallgatók szakmájához közelálló témájú. Sőt ezek egyben a leggyakrabban említettek:

Magyar Építőművész – Építés és felújítás – Családi Ház – Új Művészet – Byte – PC Word – stb.

A tanulmányaikat nem érintő folyóiratok közül a következőket említették (sorrendet nem állítván abc-rendben közlöm):

Autó Motor – Autó Piac – Bunte – Cinema – Cretén – Európa – Garfield – Holdtölte – Liget – Monten Bike – Mozgó Világ – National Geographic – Rock Zenei Lapok – Természetbúvár – Top Gun

Amint látjuk nem csak sokan – mint ahogy azt az előzőekben bemutattam – hanem nagyon sokféle folyóiratot is a kezükbe vesznek a diákok. De őszintén ezek közül hányra tudnánk azt mondani, hogy forrásai az általunk keresett emberi tényezőknek? És a komolyság milyen mértéke tükröződik abban a válaszban, ami szégyenkezés nélkül említi meg mint egyetlen olvasott folyóiratot a Garfieldot, amit kisiskolások számára adnak ki?

Könyvek

A következő táblázatban (6. sz.) a hallgatók által a legutóbbi időszakban olvasott könyvek szerzőinek nevét látjuk az említés gyakoriságának sorrendjében. Elöl a leggyakrabban említetteket, a második oszlopban már csak sorrend nélkül néhányat.

6. számú táblázat

1. Rejtő Jenő	Stephen King
2. Asimov	Fable
3. Heller	József Attila
4. Merle R.	Wouk H.
5. Tolkien J.R.R	Szűrés Mihály
6. Vonnegut	Brett Elis
7. Wolfe	Kundera
8. Forsyde	Bergson
9. Huxley	
10. Durrell G.	

A XI. kerületi (az egyetemhez legközelebbi) Szabó Ervin fiókkönyvtár dolgozói is megerősítettek abban, hogy az egyetemisták főleg fantasztikus regényeket és krimiket keresnek.

Rejtő Jenő már a 1985-ös felmérések alapján is a fiatalok érdeklődésének középpontjában állt, de a mostani kiemelkedő népszerűségének okát abban is kereshetjük, hogy épp a kérdések időpontjában vetítették Bujtor István legújabb filmjét, mely Rejtőnek a Három testőr Afrikában c. regényét jeleníti meg.

Ha a kedvenc írók névsorára tekintünk (ld. 7. sz. táblázat), észrevehetjük, hogy ide már valamivel magasabb szintű megítélés alapján soroltattak az írók, bár az első helyeken még ugyanazokat a neveket olvashatjuk.

7. számú táblázat

1. Tolkien
2. Rejtő
3. Asimov
4. Heller
5. E. A. Poe
6. Vonnegut
7. Thomas Mann
8. József Attila

Érdekes, hogy Jókai Mór neve egyszer se fordult elő, pedig a bevezetőben megemlégtett nagyminta szerint ő a vezető kedvenc.

Könyvtárhasználati és olvasmányszerzési szokások

Amikor a könyvtárhasználati és olvasmánybeszerzési szokásokról kérdezősködtem, hamar be kellett lássam, hogy táblázatok és százalékos kimutatások készítésével csak nagyon bonyolult és nehezen áttekinthető módon lehetne a válaszokat összesíteni. Egyes kérdésekre ui. olyan különböző felelteket kaptam, amik arra mutattak rá, hogy valós képet csak az idevonatkozó összes kérdés összhangját nézve kaphatunk.

Ami mégis megfogalmazható a számok segítségével:

A hallgatók mindegyike tagja az intézmény könyvtárának, sőt néhány kivétellel viszonylag rendszeresen (átlag kéthetente) látogatják is. Minden bizonnyal ez a segítség elengedhetlenül fontos a tanulmányokhoz.

Közművelődési könyvtárba azonban csak az általam kérdezettek 44%-a járt. Közülük legtöbbször vidéken laktak és csak az otthoni városi könyvtár tagjai. A közművelődési könyvtárakat azonban lényegesen ritkábban használják, és ahogy ezt a XI. kerületben megtudtam, főleg a tanulmányaikhoz kiegészítő irodalmat keresnek, (ami egy igen figyelemre méltó tény, ha a magyar könyvtárak közötti együttműködés és kapcsolat kérdéséről beszélünk) ill., mint már említettem a kevésbé irodalmi értékű könyveket.

Más felsőoktatási intézmény könyvtárát vagy szakkönyvtárat egyetlen kivétellel a kérdezettek közül senki se használ.

Megállapíthatjuk továbbá még azt is, hogy a hallgatók 60%-a jegyzetboltból próbál meg elsőként hozzájutni a tankönyvekhez és a könyvtárat átlagosan a 3. helyre sorolták a szerzési források közül.

A szolgáltatások közül legtöbbször szinte csak a kölcsönzést, helyben olvasást és a fénymásolást emelték ki. A könyvtári szolgáltatások ilyen kihasználatlanságának és háttérbehelyezésének okait azonban már nehezen mutathatjuk ki számokkal. Az ide vonatkozó kérdésekre ui. rendkívül eltérő válaszokat kaptam.

Mi rejtezik e szélsőségek mögött?

Összehasonlítva az egy embertől kapott válaszokat megfigyelhető, hogy a legjobb véleménnyel és a legelégedettebben azok szóltak a szolgáltatásokról és a tájékoztatásról, akik a legritkábban és a legkevésbé használják ki azt. (Világos: Amíg nincs

szükségem semmire, addig minden nagyon jó.) De a könyvtárat gyakrabban használók körében is sok az, aki csak a legalapvetőbb szolgáltatásokat veszi igénybe. Miért?

Nincs rá szüksége?

Köztudott, hogy egy diák csak annyit tanul, amennyit a tanár megkövetel. Így ha ... a versenytől nem tartható tanító... szaktudománya jelen állását sokszor nem is ösmérve, kötelességét lerovottnak véli, ha évek ezelőtt írt commentárjából néhány száraz lapot mindennap leolvasott” – ahogy azt már Kossuth is írja a Pesti Hírlap hasábjain –, nem csodálkozhatunk, hogy a diákok nem törekednek többre. De ez persze azért túlzás.

Nem tud a szolgáltatásokról?

Hát? Sokan, akik a könyvtár szolgáltatásairól kapott tájékoztatást jónak tartották, csodálkoztak, amikor megtudták tőlem, hogy a könyvtárban van Internet és CD-ROM adatbázis is. Többen azt is megkérdezték, hogy mi az a könyvtárközi kölcsönzés, nem is szólva a konzultációs övezet fogalmáról.

De akkor miért nem kérdezik meg a könyvtárosokat?

A könyvtárost szinte csak akkor kérdezik, ha egyedül már nem boldogulnak. (Szégyellnek oda menni általuk vélt kis dolgokkal.) A kérdések pedig vagy a számítógépes adatbázis kezelésére, vagy egy konkrét irodalomra irányulnak. Így ha a könyvtáros csak szűken a kérdésre válaszol, akkor bizony kevesek előtt nyílnak meg a könyvtár egyéb lehetőségei.

Ilyenek a könyvtárosok?

A könyvtárosok segítőkészségét legtöbbször négyessel, azaz jó jeggyel osztályozták, azonban többen különbséget tettek közöttük. Ők azok munkáját, akik a kéréseket veszik át és a kölcsönkért könyveket adják kézhez, nagyon rossznak minősítették, az olvasótermi dolgozókat és a háttér munkát végzőket pedig dicsérték.

Ha ellátogatunk a BME Központi Könyvtárába, akkor bizony megérthetjük a hallgatók idegenkedését. A hely, ahol a diákok megfogalmazzák kéréseiket, kitöltik, majd leadják a kéréseket, hogy ugyanitt megvárják a kért könyvek átvételét, leginkább egy postahivatalhoz vagy még inkább egy patikához hasonlít, ahol a könyvtárosok egy üvegfallal elválasztott pult mögött ülnek egy számítógép társaságában várva a kérések leadását. Bár e rendszer praktikáját el kell ismerni, az olvasókban bizonyosan nem a bizalmat és a közvetlenséget növeli a könyvtár és a könyvtárosok iránt.

Ez egyértelműen tükröződik is azokban a kérésekben, amik e rendszer átalakítására és a szabadpolcos rendszer bővítésére irányulnak. E kérések mellett a leggyakoribb az állomány növelését: az új kiadású könyvek beszerzését és a régiek példányszámának növelését kívánták megemlíteni.

Házi olvasmányaik beszerzésénél legfőbb forrásuk a bolt és a családi könyvtár. A kölcsönzés útja ritka. A leghatásosabb reklám egy könyvnek egyértelműen a baráti tanács.

A hallgatók belső értékrendszere

Ennek a kérdésnek a megközelítésére ugyanazt a feladatot adtam a diákoknak, mint az 1985/86-os országos reprezentatív felmérés készítői: „Összeállítottunk egy listát, amelyik különböző követelményeket tartalmaz arra vonatkozóan, hogy mit

kell a gyerekeknek későbbi életükre útravalóul adni, mit kell a gyerekeknek a szülői házban tanulniuk. Melyeket tartja Ön ezek közül különösen fontosnak? Válasszon ki ötöt!”

A 16 tételes fogalom-listát egy 17. egyéb kategória zárta, ami kipontozott helyet tartott fenn az esetleges egyéni megfogalmazásoknak vagy szempontoknak. A lista az említések csökkenő sorrendjében a következőképpen alakult:

8. számú táblázat

Egészséges életmód	67%
Munkáját rendesen és lelkiismeretesen végezni	59%
Emberismeret a megfelelő barátok és barátnők kiválasztásához	55%
Tudásszomj, vágy a szellemi színvonal állandó emelésére	52%
A másképpen gondolkodókat tisztelni, toleránsnak lenni	52%
Udvariasság és jó magaviselet	44%
Örömet találni a könyvben, szívesen olvasni	33%
Érvényesülni, ne hagyja magát könnyen legyőzni	26%
Kedvét lelteni a művészetekben	26%
Pénzzel takarékosan bánni	18%
Szilárd hit, szilárd vallási kötődés	15%
A sok TV-nézés mérséklése	15%
Érdeklődés a politika iránt, a politikai összefüggések megértése	3%
A rendbe beilleszkedni, alkalmazkodni	3%
Szerénynek és tartózkodónak lenni	3%

Az egészséges életmód és a lelkiismeretesen végzett munka olyan általános érvényű fogalmak, amelyek nem véletlen kerültek a lista élére. Ezeket a szempontokat olvasási szokásuktól függetlenül jelölték meg többen. Az emberismeretet említők között azonban feltűnően nagy a rendszeresen olvasók aránya, ahogyan a tolerancia és a tudásszomj is pozitív kapcsolatban áll az olvasással.

Az nem meglepetés, hogy az olvasás és a művészetek kedvelését szinte csak a rendszeres olvasók említették.

Az olvasás gyakoriságával fordítottan arányos fogalmaknak a takarékoság, a valóságos hit és a szakértelem bizonyultak. (Ez utóbbinál a szakkönyvek olvasása kaphat döntő szerepet.)

A vallásos hitre azonban érdemes még egy kitérőt tenni. Azok, akik magukat valóságosnak mondták, valóban nem tartoztak a legolvasottabbak közé. Értékrendszerük mégis nagyon pozitívnak mondható. Szerény, de következetes és szilárd értékvilágról tanúskodtak. Értékrendszerük hasonló a rendszeresen olvasókéhoz, azzal a különbséggel, hogy a szilárd hit, szilárd vallási kötődés tételét mind megjelölték. (Lehet, hogy rábukkantunk egy a könyvek világán kívüli forrásra?)

A lista legvégén elhelyezkedő fogalmak mind nagyon beszédesek. A rendbe való beilleszkedés és a szerény tartózkodó élet valóban nem a gondolkodó emberek stílusa. Sőt e fogalmak háttérbe szorulása a mai reklámoktól hangos, liberális (én inkább úgy fogalmaznék libertinus) világban nem csoda, ha értelmezhetetlenné válik.

A politika iránti érdeklődés ilyen alacsony foka – amit a napilapok nem olvasásából is láthatunk – azonban elgondolkodtató.

Végül megemlítenék három példát, amit a 17. azaz egyéb kategóriában jelöltek meg. Ezek mindenképpen határozott elképzelésekről vallanak:

- Tudjon gyermekem örülni az apró dolgoknak is. Ne ragaszkodjon túlságosan a földi dolgokhoz, de azért járjon két lábon;
- Versenyszerű sport;
- Mese.

Ez utóbbi megnevezése rendkívül finom lélekre utal, mert a mese valóban a gyermeki lélek egyik legfőbb tápláléka.

Különbségek a különböző karokon tanuló hallgatók között

Azt, hogy környezetünk, munkánk vagy iskoláink erősen befolyásolják érdeklődési körünket, igényességünket és ezzel olvasási szokásainkat is, a korábbi felmérések ismeretében nem kell bizonyítani. Dolgozatom befelező részében már csak finomítani szeretném e felismerést azáltal, hogy tovább osztom azt a csoportot, amit eddig egyként, mint értelmiségiek értelmeztek. Ezt a szempontot követve kérdéseimet megpróbáltam három különböző, az építészmérnöki, a villamosmérnöki és a közlekedésmérnöki karon tanuló hallgatóknak feltenni. Mindhárom karon ugyanannyi (15–15) embert kérdeztem meg, így az adatokból könnyen kikövetkeztethető az egy főre jutó átlagos eredmény is. Az összehasonlítás a messziről árulkodó adatok bemutatásával mindenki számára egyértelmű következtetéseket adhat, így különösebb kommentár nélkül közlöm őket.

A sajtótermékek olvasásának mennyiségi mutatói

9. számú táblázat

	Közlm.		Építészm.		Villm.	
Napilap	80%	60%	66%	33%	60%	20%
Hetilap	100%	40%	50%	33%	40%	0%
Folyóirat	60%	40%	100%	50%	40%	40%

(A számpárok első tétele az olvasók, a második a rendszeresen olvasók arányát mutatja)

Milyen hetilapokat és folyóiratokat olvasnak? (az általuk említett összes címet közlöm)

10. számú táblázat

Közlm.	Építészm.	Villm.
HVG	HVG	HVG
Nők Lapja	Nők Lapja	Motor Revü
Top Gun	168 óra	Cinema
Autó Motor	Magyar Narancs	
Holdtölte	Magyar Építész	

Közl.	Építészm.	Villm.
	Környezetvédelem	
	Baumeister	
	Architectur	
	Új Művészet	
	Balkon	
	Családi Ház	
	Mozgó világ	
	Építés Felújítás	
	NOE	
	Detail, Japan Arch.	

Könyvek olvasásának mennyiségi mutatói

11. számú táblázat

Közl.	Építészm.	Villm.
Havi átl. 1 könyv	Negyedévenként legalább 1 könyv	Havi átlag 1 könyv

Itt mindenképpen azt is látni kéne, hogy a különböző szakok mennyi tanulást igényelnek, azaz mennyi szabadidőt hagynak az olvasásra, ugyanakkor azt is érdemes megnézni, hogy a megragadott lehetőséget végül is milyen minőségnek szentelik, amit a szerzők neve árulhat el.

Olvasmányok a kedvenc írók névsorának tükrében (minden megnevezett író közzölök)

12. számú táblázat

Közl.	Építészm.	Villm.
Rejtő	Rejtő	Kafka F.
Tolkien	Vonnegut	Merle R.
Asimov	Szabó Magda	Forbes
Stephen King	Malamud	Heller
Heller	Hrabal	Karinthy
Herbert	Welfe	Joyce
	Orwell	Marquez
	Tamási Áron	Thomas Mann
	Mikszáth	
	Heller	
	Marquez	

Közm.	Építész.	Vilfm.
50%	75%	40%

A sort még sokáig folytathatnánk, ám azt hiszem e legfőbb szempontok összehasonlítása már elég hitelesen érzékelteti velünk azt, hogy értelmiségi és értelmiségi között sokszor milyen nagy szakadék van.

A magyarázat feltehetőleg a követelményrendszerben található. Nyilván sokkal szélesebb látást alakít ki az építészettörténet, a különböző kultúrák, stílusok, szimbólumok megismertetése, mint egy útépitésnél követendő szakmai előírás, aminek háttérében semmilyen világszemlélet nem húzódik meg. Lehet, hogy ezen sokat nem változtathatunk, de ennek tudatában azok a tanárok, akik tantárgyuk által a hallgatók gondolkodását, világszemléletét alakítani képesek, fel kell, hogy ismerjék azt a felelősséget, hogy nagymértékben múlik rajtuk a jövő értelmiség másokra is figyelő érzékeny gondolkodásának kialakítása, mert pusztán az őt kiemelt társadalmi-demográfiai tényező csak lehetőséget nem pedig törvényszerűséget rejt magában.

Werner Ákos

MEGHÍVÓ

Olvasó család – tanuló társadalom

címmel a Magyar Olvasástársaság 1998. október 16–17-én konferenciát szervez Vásárosnaményben.

Minden érdeklődőt szeretettel várnak a szervezők.

Szállás és étkezés 1 napra – várhatóan – 1000 Ft.

A részletes programot a jelentkezők számára szeptember hónapban postázzuk.

Jelentkezni lehet: Fejes Gáborné,

Vásárosnamény, Városi Könyvtár (4801 Vásárosnamény, Szabadság tér 5.)
címen legkésőbb 1998. október 5. beérkezési időpontig.